
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

17. évfolyam 9. szám

2008. szeptember

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós:** A mércével szembesítsük magunkat! Interjú Varga Csabával olvasótáborokról, tudástársadalomról és a tudatfejlesztő jövőmodellről 3
- Amberg Eszter:** Információs szabadság, avagy a közérdekű adatok megismerésének joga 12

Műhelykérdések

- A megyei könyvtári híradókról
- Gerber György:** Az ötvenéves Pest Megyei Könyvtárost lapozgatva 19
- Pegán Anita:** „...megpróbálok teremteni”. Látogatás a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban, Szegeden 27
- Litauszky Györgyné:** A szolgáltatóképesség növelése európai uniós források segítségével. A Békés Megyei Könyvtár útja egy projekt megvalósulása felé, praktikus megközelítésben 33

Extra Hungariam

- Papp József:** COBISS.Net. A délszláv államok egységes könyvtári információs rendszere 39
- Hajnal-Ward Judit:** A SALIS jubileumi konferenciája Seattle-ben 45

Perszonália

- Biczák Péter:** Kányi Andrásné (1933–2008) 53

Könyv

- Lukáts János:** „Kovács Máté száz éve a magyar társadalom életében”. Egy emlékkönyvről és az emlékezés kötelességéről 56

From the contents

László Miklós Mezey: Discussion with strategic researcher, Csaba Varga about reading camps, about knowledge society and the future of knowledge (3);
Eszter Amberg: The right of access to public data (12);
Magdolna Litauszky: Increasing service capability using EU sources (33)

Cikkeink szerzői

Amberg Eszter, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Biczák Péter*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója; *Gerber György*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Hajnal-Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem könyvtárának osztályvezetője; *Litauszky Györgyné*, a Békés Megyei Tudásház és Könyvtár igazgatóhelyettese; *Lukáts János*, író, műfordító; *Papp József*, a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár munkatársa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa.

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Mezey László Miklós

A mércével szembesítsük magunkat!

Interjú Varga Csabával
olvasótáborokról, tudástársadalomról és a tudatfejlesztő
jövőmodellről

– *A múltról, a jelenről és a jövőről szeretnék beszélgetni veled. A múltról és mai időkről rövidebben, a jövőről kicsit hosszabban, részletesebben, hiszen egy stratégiakutatóval folytatott beszélgetéskor ez így természetes.*

– Stratégiakutatóval? Köszönöm, hogy ezzel a szakmával tisztelsz meg. Ez annyiban jogos, hogy közel húsz éve vezetem a Stratégiakutató Intézetet. Ám kutatóként – különösen az utolsó hét-nyolc évben – elsősorban a metafizikával foglalkozom. Ez a természet- és társadalomtudományok, valamint a vallások egyesített elmélete. Ugyanakkor a régi törekvések közül megmaradt a társadalomelmélet kutatás, ám a szellemi változás folyamatos, most az eddigi e-folyóirat mellett internetes filozófiai folyóiratot is indítunk *Arca** címmel.

– *Talán nem túlzás azt állítani, hogy Te az 1980-as évek hazai olvasótábori mozgalmának „emblematis” alakja vagy, olyan személyiségek társaságában, mint Kamarás István, Nagy Attila, Bánlaky Pál vagy éppen a hatvani Kocsis István. Nemrégiben ünnepeltük – például e lap hasábjain is – az olvasótábor-mozgalom születésének 35. évfordulóját. Te hogyan emlékszel vissza azokra a „daliás idők-re”? És még inkább: ennyi idő távlatából miként értékeled az olvasótáborok mozgalmát? Hogyan foglalnád össze ma akkori jelentőségét?*

– A „daliás idők” emlékezete nem fér bele ebbe az interjúba, mert a Kádár-rendszer elmélete még nem született meg, pedig e nélkül nem értelmezhető a korszak egyetlen társadalmi vagy kulturális mozgalma sem. Egy azért valószínűnek látszik: a hetvenes és nyolcvanas években szinte minden mozgalmat államilag hívtak életre és államilag ellenőriztek, és csak néhány olyan kivétel volt, mint az olvasótábor, amelyet nem a központi hatalom talált ki, s amelynek politikai fel-

* A fogalom a középkor egyik jelentős gondolkodója, Hugo de Sancto Victore *Didascalicon* című munkájában található kifejezéséből ered. Napjaink egyik rangos amerikai filozófusának, Ivan Illichnek az értelmezése nyomán a tanulni vágyóknak a tudás megszerzéséhez egy háromdimenziós memóriatárat javasolunk, amelyet Noé bárkájának mintájára kell felépíteni a gondolatok világában.

ügyelete folyamatosan sikertelen volt, vagy csak félig-meddig sikerült. Ezért *két típusú olvasótábor* volt: az egyik békésen integrálódni akart a korszakba, de közben azért ellátott kulturális missziókat és erősített identitásokat, a másik fűtöült az integrációra, elemezte és továbbgondolta a korszakot, megismertette az új tudásokat és tényleges személyiségfejlődést akart inspirálni. Magam ezt a második irányvonalat képviseltem, s ebben elég kevés szövetségesem volt. Nem véletlen, hogy a két típus szétválasztását régóta szinte mindenki el akarja hallgatni, ami engem természetesen nem zavar, hiszen az elhallgatások előbb-utóbb csúfos véget érhetnek. Úgy ítélem meg ráadásul, hogy már nem az én dolgom az olvasótábori (civil szellemű, öntudaterősítő) mozgalom történetének megírása. Elmentem már egy-két ilyen évfordulós tanácskozássra, és mindig kedvetlenül jöttem haza. Ám nagyon remélem, hogy akik a mi táborainkban voltak tanítványok, őrzik az olvasótábor valódi szellemét és ez talán ma is fontos nekik.

– *Múlt és jövő között ott van a jelen. A múltban – igaz, afféle szocialista hangfelütéssel – léteztek, sőt virultak mindenféle olvasómozgalmak, nyaranta létrejöttek az olvasótáborok, volt például egy Olvasó Nép című, melleleg kiváló folyóirat, tehát abban a múltban, amikor sokkal több és jobb könyvet olvastak az emberek, mint manapság.*

– A kérdéseidet ma sokan felteszik, de a kérdések többségét én nem osztom, vagy nem így tenném fel. Egyrészt a korszakban nem virultak semmilyen mozgalmak, mi már akkor azt mondtuk, hogy a nyári olvasótáboroknak *mintegy egyharmada* üti meg a mércét. Ezt a kijelentést sokan zokon vették, amit én persze értek. De nem is lehetett több, mert a korszak értelmiségének többsége nem volt alkalmas olvasótábor vezetésére. Egyébként pedig utólag tisztelem azoknak is, akik csak az olvasás vagy kultúra megszerettetésére vállalkoztak, hiszen ez is fontos misszió volt – csak nem olvasótábor. Egyébként az olvasótábor fedőnév volt. Magam 1997-ben publikáltam egy könyvet, amelyben főként az olvasótábori tanulmányaim, cikkeim vannak. A könyv címe: *Szabadkísérletek*. Mert az olvasótábor lényege egy fogalommal kifejezve: szabadságkísérlet. Még hozzá összetett értelemben: társadalmi, egyéni, szellemi, lelki, tudati értelemben. És ezért ma sincsenek olvasótáborok, s az elmúlt két évtizedben nem is nagyon voltak, bár a nevet olykor továbbvitték, őrizték. Az olvasótábori szervezésben szellemileg így nagyjából ugyanott tartunk, mint a hetvenes évek közepén.

1992-ben, az olvasótáborok húszéves évfordulóján írtam egy „cikket” *Csendes biztatás az utódoknak* címmel. Ebben ilyen gondolatokat foglaltam össze: az olvasótábori mozgalom a tényleges társadalmi lehetőségekhez viszonyítva felül-, de a létező társadalmi szükségletekhez képest alulteljesített. Akkor is, most is azt gondolom, hogy a puha diktatúra nagyon is kemény, kézzelfogható határai között nem kis szellemi-emberi állóképességet jelentett az olvasótábori mozgalom életben tartása. Az olvasótábori mozgalom szellemileg-erkölcsileg *nyíltan készítette elő* a politikai rendszerváltást, sőt az olvasótábori elemzések egy stratégiai gazdasági-társadalmi rendszerváltás programját fogalmazták meg. Az olvasótáboroknak nem csak az volt a dolga, hogy gondolatilag érvényes politikai utópiákat dolgozzon ki, hanem legalább ennyire az is, hogy lehetőleg minden olvasótábori hallgató számára konkrét életmintákat adjon, *alternatív személyes döntéseket* kínáljon. Az olvasótábor nem egy távoli jövőre készített fel, hanem arra, hogy már

akkor és ott másképpen éljünk, legyőzve a sokféle kiszolgáltatottságot és keserűséget.

Ma sem mondhatok mást. Több mint két évtizede azonban nem szervezek olvasótábort, sőt új népfőiskolát sem, bár az utóbbi évtizedben fenntartottunk egy civilegyetemet, ami elsősorban V. Csorba Éva érdeme. Ugyanakkor kidolgoztunk egy koncepciót olyan *új felnőtteképzési egyetemre*, amelybe akár a fél ország beiratkozhatna majd. Ezen az új típusú egyetemen tizenhat tudás- és tantárgy csoport lesz. És van esély arra is, hogy két-három éven belül megnyitjuk a saját *szellemi kolostorunkat* is.

– *A jelen képe – az olvasás, a művelődés szempontjából is – nagyon lehangoló. Riasztóak az olvasási statisztikák, hiszen például a hazai társadalom mintegy hatvan százaléka semmit sem olvas, apad a könyvtári kölcsönzések száma, de még akik olvasnak, azok is nagy tömegben a bulvár, a „ponyva”, a bestseller és lektűr műfajait fogyasztják. Mi válthatta ki ezt a mennyiségi és minőségi visszaesést? Annak idején a televíziótól féltették az olvasást, ma a számítógéptől, az internettől, a digitális televíziózástól. Igazuk lenne azoknak, akik arról beszélnek, hogy – igaz, egy igen magas technikai színvonalon – visszatérünk a képek, a képmutogatók korába? Vagy valami más művelődésszociológiai tényező áll a művelődés, az olvasás iránti érdeklődés megcsappanása mögött?*

– Nem szeretnék tagadni egyetlen statisztikai adatsort sem, de egyáltalán nem osztom azt a széles körben elterjedt nézetet, hogy a helyzet ma lehangoló és lesújtó. Miért, mennyire és mihez képest? Egyrészt a Kádár-rendszerben is az igazi olvasói sikert a *szocialista lektűr* érte el, mert ne felejtjük el, hogy a nép például falta Berkesi András ideologikus műveit. Másrészt emlékezzünk arra, hogy az ország (minden kisebb nyitás ellenére) szellemileg elzárt volt, és a könyvkiadás ontotta – igyekszem kulturáltan fogalmazni – a zömében *félig igaz, félig hamis* műveket. Harmadrészt a polgárok jó része például azért olvasott, mert így akart új gondolatokhoz jutni, s – ezt szintén becsüljük meg – így vett részt virtuális közcselekvésekben. Jó vagy zseniális művek természetesen akkor is születtek, de azok nem egyszer csak kivételként erősítették a szabályt. És magam is sajnálom, hogy számos kortársunk életművét, vagy egyes darabjait nem lehet jó szívvel ajánlani a jövő olvasóinak. Szörnyű ez a történelmi váltásoknak kiszolgáltatott örökös szelekció, amelynek olykor jobb sorsra érdemes művek is áldozatul esnek.

A számítógéptől ugyanúgy *nem kell félteni* az olvasást, mint a televíziótól. Ugyanakkor mélységesen igaz az, amit magam kettős fogságnak nevezek. A mediatizált világ egyfelől foglya a társadalom alacsony minőségi szükségleteinek és szükségletkielégítő kultúrájának, másfelől a társadalom is foglya a mediatizált világ és intézményhálózat alacsony minőségi szükségleteinek és szükségletkielégítő kultúrájának. Ugyanakkor az új globális–lokális világban elképesztő sebességgel megy végbe egy *univerzális-generális új tudás* létrejötte, és szinte minden tudományban átfogó új tudás születik, amit az adott tudományág sem akar befogadni. És közben az olykor a mindentudás-ruhájában tetszelgő értelmiségi csoportok egyes tagjai – paradox módon – fanyalogva latolgatják, hogy hol nem tartunk a tudástársadalom hazai építésében. A gyenge, félig fejlett magyar tudástársadalom is *fényévekre van* a hetvenes–nyolcvanas évek tudáskorlátozott, civil közcselekvést akadályozó világától. Ám ma már társadalmi mozgalmat nemcsak

a tudástársadalom, hanem a következő évek–évtizedek *tudás- és tudatfejlesztő* társadalmi modelljének az önkéntes, kreatív építésére lehetne szervezni.

– *Ha már az új korszakot szóba hoztad, mit értsünk az új paradigmaváltásokon?*

– Az ezredforduló után nyilvánvalóvá vált, hogy Európa és Magyarország is belépett egy *új paradigma* korszakába. A mostani Új Paradigma egyszerre hozott részben várt, részben nem várt, de mindenképpen átfogó változásokat.

1. A tudás mennyisége hihetetlen mértékben növekszik. Különböző számítások szerint az emberiség jelenlegi – az elmúlt évezredek alatt felhalmozott – ösztudása egy-másfél évenként duplázódik. Minden egyes ember és ország szembe kerül avval a kihívással, hogy a tudások feldolgozása, megértése kulcskérdéssé válik.
2. A mennyiség robbanásszerű növekedése mellett legalább ilyen alapvető változás, hogy az új tudás tartalma, minősége gyökeresen átalakul. Ezért mondják sokan, hogy már benne vagyunk az új tudások (és az új tudások innovatív hasznosítása) korszakában.
3. Az elmúlt két évtizedben a fejlett és fejletlen világ egyaránt eljutott a tudásvezérelte gazdaság és társadalom korszakába. Ez annak ellenére is igaz, hogy az előző világmodell (a pénzközpontú újkapitalizmus) folyamatosan belső átalakulásokon megy keresztül, és várhatóan még sokáig létezik.
4. Az új paradigmák egyike, hogy bolygónk és civilizációnk – az előző évszázadok károkozásai miatt – ökológiai krízishelyzetbe jutott. Ezért a tudásalapú, fenntartó fejlődés követelményei egyaránt globális, nemzeti és lokális kihívásokká és megoldandó leckékké váltak.
5. A jelen látható válságai és lehetőségei egyaránt felismerhetővé teszik, hogy a tudástársadalom modell önmagában nem oldja meg a problémákat, s az egész civilizációnak akkor van esélye az értelmes fennmaradásra, ha az emberiség és minden ember tudatossága magasabb állapotba lép.
6. A tudásátadás – az alap-, közép- és felsőfokú oktatás – egyaránt krízisbe kerül, mert nem pusztán a csökkenő színvonal javítására kénytelen koncentrálni, hanem egyúttal az új tudások átadására is kísérletet kell majd tennie, miközben az ismeretközpontú iskola helyett egyre inkább a tudatközpontú nevelés felé kellene elmozdulnia.
7. A mai új nemzedékek szükségképpen olyan életpályára és életmagatartásra készülhetnek fel, ahol a tudások és az új tudások szerepe radikálisan megnő, s ezért egy életút során várhatóan többször szakmát, foglalkozást (és egyben) tudást kell váltaniuk. Az élethossziglan tanulás már napi követelmény.
8. Számos paradigmát sorolhatnánk még. Az egyik ilyen, hogy a munkaidő és a szabadidő, a munkatevékenység és a szabadidős tevékenység végképpen egyenrangúvá válik. Az emberi élet mindkét tevékenységében a szervezett és spontán tudásbővítés, tudáshasznosítás általános feladattá válik. Mindezért az oktatás–nevelés is folyamatosan változik, és nem vonhatja ki magát az új paradigmák hatása alól.

– *Beszélgetésünk fő témája tehát a jövő, a jövő esélyeinek latolgatása; és pedig két kérdésről ejtsünk szót, az olvasás és a könyvtár jövőjéről. Manapság – durva*

sarkítással – két út áll a könyvtárak előtt: vagy poros könyvmúzeumok lesznek, vagy könyvek nélküli, számítógépes információs központok. Ha az előbbi válik valóra, akkor üres, néptelen intézmények lesznek, ahová néha-néha betéved egy-két anakronisztikus alak, filosz, a „fölsleges tudományok” művelője? Ha az utóbbi verzió válik valóra, akkor a könyvtár olyan lesz, mint valami elektronikus tudakozó? Ahol majd lehet böngészni a híreket, kérdezni a vasúti menetrendet, ételreceptek között lehet válogatni vagy elektronikus játékokkal szórakozni? Ilyen sivár lenne a jövő?

– A könyvtárak jövőjéről izoláltan nem lehet gondolkodni. Ha a tematikát viszont nem is tágitjuk ki, érdemes szembesülni azzal, hogy a könyvtár (és például az egyetem) intézménye a kapitalizmus és az államkapitalizmus sajátos „terméke”. Nem szeretném rombolni a könyvtár mint intézménytípus presztízsét, de ez „csak” arra volt kitalálva, hogy kulturált információszoigálató intézmény legyen. Ugyanúgy pusztán ismeretközponú volt, mint a hagyományos közoktatás. Nem volt feladata a tudás megértetése, befogadtatása, ahogy ezt tegnap mondták, nem vállalta a tudás személyes és kollektív tőkéve alakítását. Ezen a valóságos helyzetben érdemben persze az javított, hogy lelkes–elhivatott könyvtárosok az olvasók kisebbségének igyekeztek informálisan szellemi–lelki szolgáltatásokat is adni. Magam is elmondhatom, hogy ebben az időben csodálatos könyvtárosokkal (vagy inkább a régi – keleti – értelemben vett tanítókkal, tudásátadókkal) ismerkedtem meg és dolgozhattam együtt.

Ma közben ott tartunk már, hogy – mint azt az előbb összefoglaltam – az emberiség ösztudása folyamatosan duplázódik, miközben a világban *a tudás, gondolkodás paradigmaváltásai* mennek végbe. Ezzel az elképesztő (és nálunk jórészt alig tudatosult) folyamattal sem a közoktatás, sem a közművelődés intézményhálózata nem tud lépést tartani, miközben az új nemzedékek kisebbségei – szinte senki által nem támogatva – az internetes tudáshálózatokon eljutnak az új tudásokhoz és a jobbak hasznosítják is. Szerintem is csak az az *alternatíva* van: a könyvtár – mai formájában! – eltűnik, mert sok szempontból elavult és így nincs szükség rá, vagy a tudás- és tudatközponú korszak egyik vezető intézményévé válik. Ez a kihívás. Egy háromórás nagyelődadásban fel lehetne vázolni azokat az alternatívákat, hogy a következő húsz–harminc évben mi lehet a könyvtár jövője. A legkevesebb amit mondhatunk, az nem más, minthogy a könyvárnak többek között minden tudást azonnal (a) *digitalizálni*, (b) *rendszerezni*, *értelmezni*, (c) *személyre szabottan közvetíteni* kell.

Fontos még, hogy egy régi felismerést megerősítsünk. A személyes és társadalmi tudás befogadása és alkalmazása alapvetően *tudatállapot és tudatfejlesztés* függő. A társadalmi kohézió és a társadalmi együttműködés változatlanul elsősorban a tudatminőség kérdése. Az európai, a nemzeti vagy a lokális identitás erősítése mindenekelőtt az egyén tudatától és tudatosságától függ. A személyes és közösségi egészség alapvetően a tudat–öntudat egyértelműen tudatos fejlesztésén és magas szintű használatán múlik. Még a funkcionális, bürokratikus állam problémamegoldó képessége és cselekvése is a társadalom és az állami alkalmazottak tudatállapotától és az ebből fakadó kötelességvállalásától függ. Ha a gazdaság jövőjét elsősorban a kutatás–fejlesztés vagy tágabban az innováció határozza meg, akkor sem mondtunk egyebet, mint azt, hogy a technikai–technológiai vagy gazdasági innovátorok tudatállapota a kulcskérdés. Ma már a társadalmi-nemzeti kommunikációknak sem lenne más dolga, mint az *egyéni–közösségi tudatok* ön-

fejlesztését szolgálja. A felismerések tehát egyáltalán nem újak, csak az a *gyökeresen új*, hogy a tudatfejlesztés a társadalmi–gazdasági fejlődés modell *középpontjába* kerül.

– *Az előző kérdésemhez kapcsolódva, szerinted milyen jövő vár az olvasásra? Arra gondolok, hogy a XXI. század embere mintha megelégedne az adatokkal és az információkkal. Megbízható adatokra és friss információkra van szüksége a boldoguláshoz, és mintha az elmélyült tudás, a széles műveltség, az imponáló olvasottság, netán a bölcsesség afféle fölösleges és kevesek számára fontos luxus lenne. Ilyen (szellemi) közegben milyen szerepe lehet a könyvnek, a léleknevelítő szépirodalomnak, a komoly ismereteket nyújtó szakirodalomnak? Mintha manapság csak a legközvetlenebb hasznót nyújtó, legpraktikusabb ismeretek birtoklását preferálná a világ.*

– Nem jó a kérdésfelvetés. Ne pusztán arra figyeljünk, hogy milyen jövő vár az olvasásra, hiszen az internet használata is zömében tömény olvasás, az meg egyáltalán nem baj, ha a képolvasás is erősödik. És nézzünk szembe azzal a kérdéscsomaggal, hogy az olvasók többsége csak praktikus ismereteket keres és csak egy kisebbség érdeklődik a magas szintű tudás és bölcsesség iránt. Először is: ez mindig is így volt, legfeljebb a kisebbség aránya változott; másodszer: a közoktatás és a felsőoktatás a diákok többségét változatlanul nem tanítja meg az önálló gondolkodásra és tudásértelmezésre; harmadszer: a diákok vagy hallgatók többsége olyan családi és mikroklimából érkezik, ahol az élet elviseléséhez, túléléséhez elsősorban a feszültségenyhítő technikák kellenek; negyedszer: a magyar társadalom – belülről nézve – tanácstalan, nem érti az új paradigmákat, nem látja, hogy mennyire más ma a tudás- és a munkaerőpiac stb.

A kérdés tehát inkább az, hogy a társadalomra milyen jövő vár, csak hogy ezen a területen még nagyobb a zavar és a jövőképhiány. Egyáltalán még az sem tudatosul, hogy mi és milyen a társadalom, s egyelőre az a felismerés sincs napirenden, hogy a társadalom alapvetően a kollektív tudattól függ. Am a társadalom tagjai ugyanakkor azt sem tanulhatták meg, hogy milyenek a személyes és kollektív tudatlépcsők, és hogyan lehet rajtuk lépdelni. Magam ezekről a dilemmákról az elmúlt években *három könyvet* is írtam. Átfogó elemzést publikáltam az új tudásokról, tudáselméletről, tudástársadalomról. Ugrin Emesével megfogalmaztunk egy új demokrácia és állam (egyben új társadalom) modellt. A világot generálisan újraértelmező – metafizológiai könyvben – új nézőpontokat, új paradigmákat és új cselekvési módokat javaslok.** Hadd térjek ki csak arra, hogy szerintünk a mai képviselési demokrácia modell helyett három új modell kínálkozik: a) a digitális demokrácia; b) a részvételi demokrácia; c) a tudatközpontú demokrácia. Miért ne lehetne a jövő digitális, tudatközpontú, részvételi demokrácia a részvételi állam létrejöttével párhuzamosan?

– *Műveltség, tudás, olvasottság nincs iskola nélkül. Csakhogy iskolarendszerünkkel is sok gond van: a falusi kis iskolák megszűnésétől kezdve az iskolai erőszaga-*

** Lásd a három könyvet: Varga Csaba: *Új horizontok előtt* (Tertia, 2005); Ugrin Emese–Varga Csaba: *Új demokrácia és állam modell* (Századvég, 2007); Varga Csaba: *A metafizológia gyönyörűsége* (Kairosz, 2008)

kig – hosszan lehet sorolni a gondokat, bajokat. És mintha a fejlesztések, a haladás iránya is vitatható lenne. Mert semmilyen technikai fejlesztés nem formálja a közösséget, nem építi a jellemet, nem bontakoztatja ki az egyéniséget. És persze nem pótolja a kiváló tanáregyéniséget., a példaadó pedagógust, aki képes a személyiséggel nevelni. A még oly korszerű tananyag még oly korszerű eszközökkel történő elsajátíttatása korántsem emberformáló, jellemfejlesztő, közösségformáló hatóerő. Tehát a mai iskola is mintha nem az olvasóvá válásra nevelne, mintha nem a műveltségismeretek követésére buzdítana. Gereben Ferenc művelődésszociológus épp lapunkban megjelent cikkében írta, hogy a mai egyetemisták, a jövő oktatói is alig olvasnak. Vagyis a jövő olvasatái sem olvasott emberek.

– Európában és Magyarországon holt is tart az oktatás? A kép meglehetősen vegyes: az információs vagy tudástársadalom épülése ellenére a közoktatás vagy az egyetemi képzés nagyon nehezen változik. Mint minden nagy társadalmi, szellemi rendszer, az oktatás–nevelés is szükségképpen ragaszkodik bevált elveihez és módszereihez.

- Legyünk világosak: van régi tanulás és van régi módszertan. Ez uralja ma az oktatást.
- Az elmúlt kétszáz év európai tanulási, oktatási elvei és gyakorlatai továbbélnek.
- Kitérés kísérletek indultak – a direkt oktatástól a nondirektív oktatásig, a hatalom-központú iskolától az iskolátlantított iskoláig, a porosz iskolától a demokrácia-alapú iskolakísérletekig stb.
- Van új tanulás és van új módszertan, vagy: lehet új tanulás és lehet új módszertan (új alternatívák- új iránytűk, új irányok).

Az új jelző nem ötven évvel későbbi időszakra utal, hanem a közeljövőre, ha ez ma nehezen is hihető el.

Ennek ellenére Európában (és töredékesen Magyarországon is) komoly törekvések és *oktatási kísérletek* voltak és vannak az oktatás–nevelés generális átalakítására. Mindenesetre Magyarország ma nem nagyon hangos az iskolakísérletekről, sőt a felsőoktatásban – a bolognai folyamat ellenére és egyben következményeként – a változások nagyon nehezen indulnak meg. Az egyik szerény eredmény, hogy az oktatás intézményrendszere tudomásul veszi, hogy az új tudás alkalmazása közben minimum három-négy, egymást követő technológiai forradalom fut le (az oktatás technológiában is), amellyel valahogy lépést kell tartania. Mindenesetre ma még alig látszik, hogy a tudás mennyiségi és minőségi változása *kikényszerítheti-e az új oktatást, az új könyvtárat, az új képzési-közvetítői intézményeket*. Ennek ellenére már szlogenként egyaránt felmerül a digitális iskola, az iskolátlantított iskola vagy az új tudáson alapuló iskola.

Az információs társadalom ideológiája kiemelt figyelmet szentel a tudásfejlesztésnek, amelyet az új terminológia szerint már tartalomfejlesztésnek hívnak. Ez azt jelenti, hogy információfejlesztésből – tudásfejlesztés, kultúrafejlesztésből – tartalomfejlesztés lesz. Az oktatásban négy, alapvetően új fejlesztési irány bontakozik ki: az e-tudás, az e-kultúra fejlesztése; a tudás, a kultúra e-terjesztésének fejlesztése; a tudás és kultúra e-piacterek létrehozása; az e-iskola, e-gimnázium, virtuális campus elterjedése. Ezért azt mondhatjuk, hogy az információs kori tudás és kultúrafejlesztés új európai programjának neve: tartalomfejlesztés.

Ha kicsit áttekintjük az oktatás–nevelés problémáit, legalább *négy jellemző tünetet* emelhetünk ki. Különösen az általános iskola és jórészt a középiskola hierarchikus intézmény, a diák – minden ellenkező törekvés ellenére – kiszolgáltatott, változatlanul dominál a tömegtermelést szolgáló frontális oktatás stb. Ma már a tanár is kiszolgáltatott, nem tud lépést tartani a tudás „robbanásával”, képtelen kezelni a diákok „elvadulását”, nem tud mit kezdeni az osztályok nem-rationális reakcióival. Magyarországon nincs koncepció és gyakorlat az iskolátlantított iskolára, amit például Zsolnai József írhatna meg. A középiskolák mellett a főiskolák egyrészt beletörődnek az alacsony színvonalba és képtelenek kezelni a diákok alulképzettségét, másrészt fogalmuk sincs, hogy a következő harminc–ötven év paradigmaváltásai miatt *mire és hogyan* készítsék fel a hallgatókat.

Számos ilyen tünetet vehetnék még elő. Ha az oktatás és nevelés elméletét és gyakorlatát kutatjuk tovább, folyamatosan beleütközünk néhány kardinális kérdésbe:

1. Milyen ismereteket, milyen tudást, milyen tudásszeletekben oktatunk?
2. A tudás mennyiségétől és minőségétől részben függetlenül a tudást hogyan közvetítjük, a diáknak, hallgatóknak milyen módszerekkel adjuk át?
3. A (minőségi) közvetített tudást milyen oktatási–nevelési intézmények, milyen oktatási intézmény-szerkezetben adják át?
4. A társadalomtudományok jóvoltából mintegy ötven éve kutatjuk, hogy a negatív társadalmi helyzeteket az iskola, az intézményes tudásátadás konzerválja vagy oldja?
5. Az agy–elme–tudat-kutatások fejlődése ellenére nincs igazán napirenden még, hogy az oktatás „alanyai” milyenek is, mit és hogyan értelmeznek, s hogyan változtathatók a kreatív tudásbefogadás érdekében?
6. Szuverén személyiségként a diákot (idegrendszerét, elméjét, koncentráció képességét, mentális állapotát és mindenekelőtt a tudatát) milyen elvek alapján, hogyan fejlesszük a tudás megértése, átélése és hasznosítása céljából és érdekében?

A magyar közoktatás (és a közművelődés is) – a felsorolt alapkérdések ellenére – még mindig igyekszik jól teljesíteni. Ezt az igyekezetet csak úgy fokozhatjuk, ha legalább *elveket* fogalmazunk meg a jövő iskolájáról. Először például azt, hogy a holnap iskolája a régi és új tudás együtt lesz – avagy tudásátadás a kor magastudásához közeli színvonalon történhet. A diák alapvetően kutató-fejlesztő személyiséggé válik és a pedagógus a tudás megszerzésének, átadásának tudását magas szinten ismerő személyiség lesz (szuper tudásközvetítő). Talán az iskolátlantított iskola modell terjed el – az iskola ugyanis tudás- és kreativitás-műhely. Az iskola, mint intézmény sehol nem (egyetlen intézményben sem) maradhat a rejtett és nyílt agresszivitások és féltudások pompázása.

Nem végül, de mégis csak kiemelten: az iskola nem tehet mást, mint ami *felkészít a tudástársadalom korszakára*, a szüntelen tanulásra, a globális tudáspiacon való sikeres szereplésre, valamint a jövő iskolája tudatosan fejleszti a diák személyes tudatát és az osztályok kollektív tudatát. Ha már itt tartunk, röviden jelezzük, hogy hosszabb távon minden oktatási formának, beleértve a könyvtárakat, a felnőttoktatást vagy bármilyen szabadművelődési formát, csak arról szólhat az új stratégiája és programja, hogy a jövő tanulása és iskolája nemcsak tudásközpontú, hanem tudat-

központú is; csak *a tudatközpontú oktatás* képes több és magasabb szintű tudást (készséget, innovációt, magatartást, problémamegoldó készséget stb.) közvetíteni.

Az iskola nem csak az oktatásra, nem a tantervre, nem a tananyagra, nem a vizsgáztatásra, nem az iskolai osztályra koncentrál elsősorban. A világon mindenhol új oktatási–képzési *paradigma* jön: a tudás- és tudatfejlesztéssel az oktatás és maga a képzési intézmény alapvetően megváltozik. A diák nevelése így nem lehet csak a külső szerepek formálása–önformálása, nem lehet csak az elme képességének fejlesztése–önfejlesztése, hanem mindezeknél fontosabb, vagy legalább is egyenrangú feladat *a belső tudati (vagy lelki és tudati) építkezés*. Az új tanulás révén az iskola egyúttal örömközpontú, szabadságfejlesztő, részvételi demokráciát elsajátító „intézménnyé” válik.

– *Messzire jutottunk: a múlttól, az olvasótáborok történetétől a jövő iskoláig. Végezetül mégis visszatérek az alapvető kérdéshez: az elmondottak tudatában mégis hogyan látod az olvasás, az értékes könyv jövőjét, és ezekhez szorosan kapcsolódva a könyvtár jövőjét? Tudsz valami biztatót mondani?*

– Csak *biztatót* lehet mondani! Egyúttal ne sajnáljuk azt, ami elveszik közben. Talán elég lenne, ha állandóan szemünk előtt látnánk *a mércét*. Ez a mérce nem más, mint amit az ezredforduló után maga az új korszak és az új programú emberek és csoportjaik akarnak. Kimondatlanul vagy kimondva. A mércének ezt a nevet adnám: tudás- és tudatfejlesztő korszak. Ha nem erre megyünk, a világ jövője valóban kétségessé válhat, viszont ha ezt a mércét valamennyire megközelítjük, a világ értelmesebben, élhetően fennmarad.

– *Köszönöm a gondolatébresztő, elgondolkodtató válaszokat. És a továbbmondás reményével búcsúzom.*